

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ

РЕФЕРАТ

БЪРТРАНД РЪСЕЛ
ЗА
АНАЛИТИЧНАТА
И
ПРАГМАТИЧНАТА
ИСТИНА

Красимира Георгиева
Философия, ф81032
Теории за Истината

Христо Гьошев

КАКВО Е ИСТИНАТА СПОРЕД БЪРТРАНД РЪСЕЛ

Традиционното разбиране за що е истина, откриваемо във всеки речник, е **съответствие** на идея/понятие с **реалността**. Това обяснение задоволява повърхностно в ежедневието живот. Философската проблематика започва когато се зададат въпросите „Какво е съответствие?“ и „Какво е реалност?“ (Джеймс, 1994:97) Дали тази реалност е, да използвам Кантовата терминология, изградена само от феномени, съществуваща в съзнанието, или е ноумен външен и независим от него отвъд, е много плодотворен въпрос в хода на историята на философията. По него обаче Бърtrand Ръсел е категоричен - реалността ни се открива единствено емпирично и предмет на емпирията е всичко сетивно възприемаемо. Той е положителен, че по този начин можем да имаме сигурно знание, неподлежащо на парадигмални изменения. Все пак в края на кариерата си променя тази си позиция с оглед на аналитичната философия която развива, акцентираща повече на логиката, отколкото на сетивния емпиризъм.

След като е дал своего рода определение за природата на реалността и нашите познавателни способности за нея, остава да разгледа и въпроса за природата на съответствието, като нещото, което решаващо осветява истината от неистината. В есето от 1966 година „За Природата на Истината и Неистината“ Ръсел първо бърза да уточни, че можем да разграничим думите истинно и истина; неистинно – неистина, тъй като те не са синоними. Истината само по себе си няма „няква търговска марка, която е универсална [...] етикет , според който можем винаги да знаем дали едно съждение е по-скоро вярно, отколкото невярно.“ (Ръсел, 1992а, стр. 10) С други думи, според Ръсел, няма индикатор за истина, а само за истинни и неистинни съждения. Истинността и неистинността се откриват чрез изследването на отношението между частите на съждението, като многокомпонентно и „сглобено“ в смислови връзки. Тези връзки между членовете, да използвам примера на Ръсел, 1) Чарлз I; 2) ешафода; 3) смъртта му, трябва да са така смислово подредени, че да отговарят на реалния комплекс – смъртта-на-Чарлз I-на-ешафода.

Ръсел прибегва до многочленни съждения, за да обясни съществуването на неверните съждения. Друг пример е: А обича Б и го ревнува от В. Ако бихме приели, че едно съждение, въпреки многото си членове, се разглежда като едночленно и отговаря на едно реално нещо – любовта-на-А-към-Б, то би било възможно само, ако тази любов действително съществува. Но ако тя е само плод на нашето въображение, трябва да признаем, че отношението не е едното съждение (А обича Б) към обекта – (любовта на А към Б), а е отношение/ релация R между А, Б, любовта и мен, като наблюдател, който измерва любовта и има определена представа за нея, която може

да се разминава от представата за любов на А и Б, които биха могли да не намират отношенията си за любовни. По важното е обаче, че е възможно да сме се заблудили по отношение на нещо несъществуващо и, въпреки това, да правим съждения, единствено защото отношението между страните А,Б, любовта и нас е неадекватно копие на реалността. Но те не са отношения „на парче“ между мен и А, мен и Б, любовта и мен и т.н., а са отношение в цялост. Такава релация с повече от два члена Ръсел нарича „многократни отношения“. Той подчертава цялостта на отношението в примера: „А обичаше Б през май и го мразеше през юни [...] Това отношение между А, Б и май не може да бъде анализирано като отношение между А и Б, А и май, Б и май, то е една цялост.“ (Ръсел, 1992а, стр.14)

Според Ръсел няма погрешни възприятия, а само погрешни съждения, провалили се в анализа на възприятието и „възприятието, противно на твърдението, никога не е погрешно“ (Ръсел, 1992а, стр. 16) Прибързаността в създаване на съждение, може да доведе до грешка, без тя да зависи от обекта, бил той и многокомпонентен. В примера, който Ръсел дава, обектът е ножът-вляво-от-книгата, но ние можем спокойно да изкажем друго съждение, базирано на недостатъчното внимание и анализ на самия обект, тъй като частите на комплексния обект са повече от една, но ги възприемаме като едно отношение, от уточняването на което зависи истинността/неистинността на нашето съждение. А истината и неистината са само „първични свойства на твърденията¹ и, следователно, няма да има истина и неистина, ако няма човешко съзнание“.

Като обобщение аналитичната дефиниция за истина, гласи следното:

„Твърдението, че два члена [или повече] имат известно отношение R, е отношение на съзнанието към двата члена и към отношението R с подходящия смисъл: „съответният“ комплекс се състои от двата члена, обединени в отношение R със същия смисъл. Твърдението е вярно, когато такъв комплекс съществува, и е невярно, когато липсва подобен комплекс. Същото описание, mutatis mutandis, е приложимо към всяко друго твърдение. Казаното дава дефиницията за истина и неистина.“(Ръсел,1992а, 18стр)

КРИТИКА НА ПРАГМАТИЧЕСКАТА ТЕОРИЯ ЗА ИСТИНАТА

¹ Тук и навсякъде в текста подчертаването, удебеляването и курсивът са от мен, а не от цитирания автор.

Предложената аналитична дефиниция се различава от други съвременни теории за истината. В тази глава ще разгледам повърхностно истината в прагматизма, както формулирана от Уилям Джеймс и Чарлс Пърс и отликите между изложенията на двамата, с оглед на коментиранието им от Бърtrand Ръсел. Ще започна от най-популярната, вместо от хронологично първата, концепция за истината в прагматическата традиция, а именно тази на Уилям Джеймс, която той разпространява и в която прагматикът често се разпознава: „*нашата /на прагматистите/ представа за истината е такава, че истините са много и са процеси на превеждане, осъществявани in rebus и имащи едно общо качество – това, че носят полза. [...] Истината се прави така, както здравето, богатството или силата се правят в процеса на опита.*” (Джеймс, 1994:106).

Още по-запомнящо се е определението: всяко вярване, което има щастливи последици, което задоволява, в най-широк смисъл на думата, е едно истинно вярване. (Джеймс в Саръилиев, 2002:116) или “*нашето задължение да се стремим към истинното е част от общото ни задължение да правим онова, което се отплаща*” (Джеймс в Ръсел, 1996:444). Отношението на Ръсел към нея най-добре прозира в: „*Винаги съм намирал, че хипотезата за Дядо Коледа “действа задоволително в най-широкия смисъл на думата. [и] Нищо чудно, че папата е забранил прагматичната защита на религията.*” (Ръсел, 1996:445-446)

От Джеймсовата интерпретация на истината не е доволен и Чарлс Пърс, считан за основоположник на прагматизма и дори приятел на Джеймс. В „Какво е прагматизмът” Пърс пише в диалогична форма още в първия въпрос, че е погрешно „*едно понятие да се проверява по практическите си ефекти*”, а само, че „*Понятието за тези ефекти е ЦЯЛОТО понятие за обекта.*” (Пърс, 1992b:175) С това той иска да подчертае разликата между оригиналната му дефиниция, която действително гласи да се съди по практическите ефекти, но не за Истината, а за истинността на идеята: „*Идеята за нещо е идеята за неговите осезаеми ефекти. [и] Понятието за тези ефекти е цялото понятие за обекта.*” (Пърс, 1992a:152) А последвалата към това правило бележка гласи:

“[...] нека разсъждаваме малко върху неговите следствия. То бе наречено материалистически и скептически принцип. Но то е само приложение на единствения логически принцип, препоръчан от Исус:”По плодовете им ще ги познаете””

Първо, Пърс дискредитира останалите “препоръки” на Исус като логически несъстоятелни, което е спорно и, второ, метафоричният език на Новия Завет не открива експлицитно дали става въпрос за истина, за идея, или за истинна идея, а по-скоро имплицитно говори за Истината, което прави концепцията на Пърс за идеята

опасно близка и уязвима за модифициране до концепция за Истината. Аз разбирам, че това място съвсем не е акцент в изложението на Пърс и за това е в бележките. По-ключово място е думата проверка. Когато се отнася до идея за нещо, Пърс твърди че, проверката може да разделя на истинни и неистинни идеи, но не може да обвърже доволството и доброто с истината, само чрез практическата полза, а казва: *“Няма такава фина разлика в значенията, която да се заключава в друго освен във възможна практическа разлика.”* (Пърс, 1992а:151) Но Джеймс привежда:

„,„тя е полезна, защото е истинна” или „тя е истинна, защото е полезна”. Двете фрази са еднозначни – а именно, имаме една идея, която се изпълнява и може да бъде верифицирана. Истинна е всяка идея, започнала процеса на верификация, тя се нарича полезна, когато е изпълнила своята функция в опита” (Джеймс, 1994 :99)

За Джеймс истинна идея и истина са едно и също нещо, особено след като има много истини, както има и много идеи, просто защото истината не е нещо скрито само по себе си, а направено в опита. Чистият опит е централно място, първичният елемент във философията на Джеймс, до който, според него се разлага привидната двойственост субект-обект, съзнание-предмет на познание. Чистият опит Джеймс дефинира като: *“непосредствения поток на живота, който осигурява материал за последващото ни разсъждение.”* (Джеймс в Ръсел, 1996: 438) Нещо като съзнание изобщо не съществува, а *“Субективно-обективното отношение е производно: “опитът, вярвам, не притежава подобна вътрешна двойственост”. Дадена неделима част опит би могла в определен контекст да е познаващо, а в друг – познаваемо.”* (пак там) Към тази част от философията на Джеймс, Ръсел е по-благогосклонен:

“Колкото до мен, аз съм убеден, че Джеймс е отчасти прав по този въпрос [за премахването на различието между дух и материя, “неутрален монизъм”, при които “градивният материал на света не е нито духът, нито материята, а нещо предхождащо и двете”] и заслужава единствено на това основание видно място сред философите.” (Ръсел, 1996:439)

Но Ръсел не е съгласен, че това предхождащо и двете е опитът (Ръсел, 1996:440)

Разграничаването на Джеймс от Пърсовото разбиране проличава не само в употребата на понятието опит, но още и за истината, а и за прагматизма изобщо. Джеймс показателно кредитира в посвещението си към “Прагматизмът” не Пърс, а Джон Стюарт Мил: *“В памет на Д. С. Мил, от когото научих за първи път*

прагматичната откритост на духа и когото моето въображение желае да представи като наш водач, ако би бил жив днес.” (Джеймс, 1994:5) Що се отнася до истината, Пърс постановява малко по-друго от изложеното горе подписано от Джеймс:

„Онова, в което изобщо не се съмнявате, трябва да признаете и го признавате за неоспорима истина. [докато] Живота ви налага нови вярвания и ви дава сила да се съмнявате в старите. [...] Но ако под „истина” и „неистина” разбирате нещо, което по никакъв начин не може да се определи чрез съмнение и вярване, вие говорите за същности, за чието съществуване не може да знаете нищо [...] Проблемите ви биха се опростили значително, ако вместо да казвате, че искате да знаете „Истината”, просто казвате, че искате да постигнете състояние на вярване, което е неуязвимо спрямо съмненията. [така че] ако нещо не може да е едновременно черно и бяло, човек трябва да се отнася към онова, в което не се съмнява, като към абсолютна истина.” (Пърс, 1992b:172-173)

Пърс казва „като към”, без това да дава гаранция за универсална закономерност, а само индивидуален инструмент за справяне с колебанията между вярвания и съмнения, нещо плаващо и изменяемо спрямо ефекта на „живота” върху нашите променливи разбирания. И все пак, Пърс не отрича съществуването на действителност, реалност, истина сама по себе си, или поне аз не намерих такова място. А за неистинността казва, че *“когато изучаваме великия принцип на непрекъснатостта и виждаме как всичко тече и участва пряко в битието на всичко друго, се оказва, че индивидуализмът и неистинността са едно и също нещо.” (Пърс, 1992a:164)* В статията “Монистическата теория за истината” Ръсел показва, че ако нещо е индивидуално и едновременно с това неистинно, поради частичността си към цялото, то няма и неиндивидуално истинно, голямо монистично, едно Истинно, ако неговите части ще са само частично истинни. Тогава частичната истинност на съставните части унищетява самата цялост и:

“Следствие на монистическата теория е, че частите на едно цяло не са действително негови части. Оттук, според тази теория, не може да има автентично цяло, тъй като нищо не може да бъде действително едно цяло, без да има действителни части. “ (Ръсел, 1992b:26)

Като логик, Пърс навярно е бил запознат с следствието от една монистическа теория за истината и, за да поддържа изказването си непротиворечиво, че

индивидуалността и неистинността са едно и също нещо, навярно е визирал и подкрепял не многообразието от разнородни истини (както Джеймс), а една Истина сама по себе си, за която обаче *“не можем да знаем нищо”* и е по-добре да си останем между съмненията и вярванията на практическия живот, в името на познавателната сигурност. От тази гледна точка в очите на Ръсел Джеймс изглежда опортюнист. Могат да се намерят и други допирни моменти между Ръсел и Пърс, не в метода, а в основата на истинността и неистинността – фактите. Пърс казва, че *“най-високо развитие за истина и неистина са свързани преди всичко с експерименталното установяване на мнение”* (Пърс, 1992а:158). Становище с което Ръсел, вярвам, ще се съгласи и особено с допълнението, че: *“философите са се насочвали не толкова към установяването на фактите, колкото към откриване на вярване, най-пълно съответстващо на тяхната система.”* (Пърс, 1992а:159)

В заключение, ще отбележа, че от двамата изложени прагматици, единствено Пърс не търпи критика от Ръсел или поне аз не открих никъде такава. Това вероятно се дължи на факта, че и двамата са логици и споделят разбиране за логическите закони.

Източници:

ДЖЕЙМС, У. *Прагматизмът*, изд. “Арета”, София, 1994.

ПЪРС, Ч. а *Как да Направим Идеите си Ясни* в сборник *Теории за истината част I*, съставител Любен Сивилов, изд. Климент Охридски, София 1992; *How to make our ideas clear. The collected Papers of Charles Sanders Peirce. Vols. 1-6.* Charles Hartshorne and Paul Weiss, eds. Cambridge, Mass, 1931 – 1935.

ПЪРС, Ч. б *Какво е Прагматизмът* в сборник *Теории за истината част I*, съставител Любен Сивилов, изд. Климент Охридски, София 1992 *What pragmatism is. – The Monist. An International Journal of General Philosophical Inquiry, 1905, № 15, 161-181.* Превод на български език по *The collected Papers of Charles Sanders Peirce. Vols. 1-6.* Charles Hartshorne and Paul Weiss, eds. Cambridge, Mass, 1931 – 1935.

РЪСЕЛ, Б. *История на Западната Философия том 3*, изд. Христо Ботев, София, 1996

РЪСЕЛ, Б. а *За Природата на Истината и Неистината* в сборник *Теории за истината част I*, съставител Любен Сивилов, изд. Климент Охридски, София 1992 *On the nature of Truth and Falsehood. – In: Russell, B. Philosophical Essays. Simon and Schuster. New York, 1966, 147-159.*

РЪСЕЛ, Б. б *Монистическата Теория за Истината* в сборник *Теории за истината част I*, съставител Любен Сивилов, изд. Климент Охридски, София 1992 *The Monistic Theory of Truth. – Proceedings of the Aristotelian Society, 1906-1907*

САРЪИЛИЕВ, И. *Прагматизъм*, изд. НБУ, София 2002